

Lenin og revolutionen

“Kalejdoskopisk kontroversiel!”

*af fhv. universitetslektor, dr.phil.
Niels Erik Rosenfeldt*

Danske historikere forsker og formidler ikke bare i dansk historie, men går i stigen-de grad ud over landets grænser. Inde for de seneste decennier har en halv snes af dem skrevet interessante og spændende biografier på primært kilde- og forskningsgrundlag af nogle af de store og kontroversielle aktører i det 20. og 21. århundredes historie.

I foråret 2013 arrangerede Det Kongelige Bibliotek på denne baggrund en fore-dragsrække under titlen “Kontroversielle politikere i det 20. og 21. århundrede” og inviterede hertil seks danske historikere til at præsentere deres forskning.

Det første foredrag bringes her i en let-tere udvidet og revideret udgave.

Lenin hører uden al tvivl hjemme blandt det 20. århundredes mest kontroversielle politikere. Ja, måske bør det siges endnu stærkere. En ledende britisk Lenin-kender har i hvert fald betegnet ham som intet mindre end “kalejdoskopisk kontroversiel”.

I de seneste årtier har nye kilder kastet lys over flere forhold, der før var dunkle. Men det har på ingen måde standset diskussionen. Så Lenin var, Lenin er, og Lenin vil efter al sandsynlighed altid være – kalejdoskopisk kontroversiel.

Men hvem var Lenin, og hvordan var Lenin sådan mere konkret? Hvor stam-

mede han fra? Hvad stod han for? Hvad ville han? Hvad formåede han? Hvad var de vigtigste pejlemærker i hans liv og karriere? Lad os med det samme få nogle helt elementære ting bragt på plads her.

Lenin i en nøddeskal

Lenin kom til verden i 1870 i tsarens Rusland, nærmere betegnet i byen Simbirsk ved Volga. Han døde i nærheden af Moskva i 1924, kun knap 54 år gammel. Hans egentlige navn var Vladimir Iljitj Uljanov; Lenin var et dæknavn, han antog i 1901.

Som revolutionær aktivist inden for det russiske socialdemokrati udviklede han gradvis sin helt egen variant af marxismen. På den måde kom han til at lægge grunden til en dybtgående og varig splittelse af den internationale arbejderbevægelse. Ja, i realiteten til et basalt modsætningsforhold i international politik – simpelt hen til hele den ideologiske og sikkerhedspolitiske konflikt mellem Øst og Vest, der prægede verden frem til Den Kolde Krigs ophør for kun godt og vel tyve år siden.

Lenin begyndte sin revolutionære løbebane i Skt. Petersborg i 1890'erne og blev på den konto arresteret i 1895 og forvist til Sibirien i 1897. Da forvisningsperioden udløb tre år senere, skiftede han brat scene og slog sig ned i Vest- og Centraleuropa. Faktisk levede han som politisk emigrant i byer som München, Genève, London, Paris, Kraków, Bern og Zürich fra år 1900 og helt frem til april 1917. Blot afbrudt af korterevarende ophold dels i selve Rusland, dels og især i Finland, som dengang indgik i det russiske imperium. I alle disse år var han i virkeligheden kun en relativt perifer figur i den europæiske arbejderbevægelse; han

Vladimir Iljitj Uljanov (1870-1924)
– bedre kendt under dæksnavnet Lenin –
kastede lange skygger ind over det 20. år-
hundrede. Ukendt fotograf. Det Kongelige
Bibliotek, Billedsamlingen.

foldede sig hovedsagelig ud inden for de ret snævre revolutionære russiske emigranter og sad i lange perioder som en anden stuelærd og granskede teori og filosofi på Europas førende biblioteker.

Men så tog tingene fart. Og for dem, der ikke havde erkendt det før, blev det til fulde demonstreret, at Lenin også var en uhyre kraftfuld agitator og organisator. Efter tilbagekomsten til Rusland i 1917, altså midt under Første Verdenskrigs kao-

tiske forhold, skulle der ikke gå mere end et halvt års tid, før han – sammen med Trotskij – stod i spidsen for *Oktoberevolutionen*, der gav ham og hans meningsfæller, de såkaldte bolsjevikker, magten i landet. Lenin blev fra første færd chef for den nye regering, “Folkekommissærernes Råd”, der blev dannet i revolutionsdage. Denne post beklædte han frem til sin død i januar 1924. Samtidig stod han som den ubestridte leder af det russiske kommunistparti, der var udsprunget af den bolsjevikiske fløj af socialdemokratiet og i kølvandet på revolutionen hurtigt fik status som det altdominerende monopolparti.

Fra disse positioner kæmpede Lenin i de følgende år desperat for at lægge kapitalismen i graven og opbygge et nyt politisk system i arbejderklassens navn – et “proletariatets diktatur”, som det lød – på russisk grund. Men han kæmpede mindst lige så ihærdigt for at udløse en *verdensomspændende* socialistisk revolution med udgangspunkt i den russiske. Det vil sige; til allersidst kæmpede han ikke mere. I hans seneste livsfase var han så svækket af sygdom, at han reelt kun i yderst beskednen grad tog del i beslutningsprocessen.

Her har vi så at sige Lenin i en nøddeskal. Men disse basale data fortæller jo ikke meget om selve mennesket og afspejler slet ikke, hvor kontroversiel han var. Det er en helt anden historie, hvis vi ser på *vurderingerne* af hans virke.

Divergerende Leninbilleder

Man kan uden overdrivelse fastslå, at Lenin gennem tiden har været fremstillet yderst forskelligt.

- På den ene side som en vidtskuende statsmand. På den anden side som en snæversynet fanatiker.

Good Guy & Bad Guy? – Eller to kedelige karle? Lenin sammen med sin efterfølger, Josef Stalin (1878/79-1953). Det Kongelige Bibliotek, Billedsamlingen.

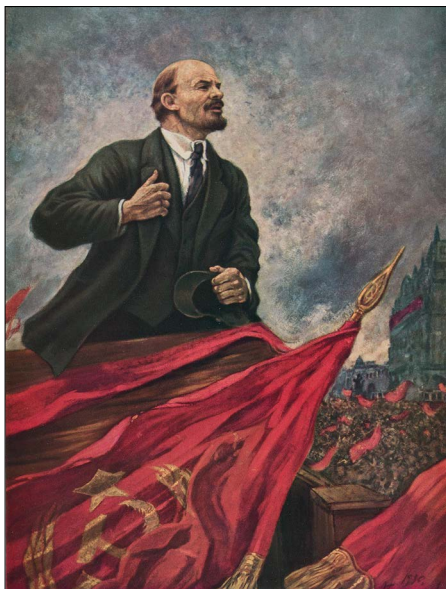
- På den ene side som en ideologisk bannerfører, der på genial vis videreudviklede arven fra Karl Marx. På den anden side som en mand, der i markant grad forvrængede og forsimplede den klassiske marxisme.
- På den ene side som en historisk skikkelse af enestående format, der konsekvent kæmpede for en bedre fremtid for den samlede menneskehed. På den anden side som en temmelig sær og egocentrisk snegl, der udviste klare tendenser til storhedsvanvid.
- På den ene side som en renhjertet ildsjæl, der under forfølgelsen af sine politiske mål udelukkende greb til vold som reaktion på andres voldsudøvelse. På den anden side som en brutal tyrann, der af egen drift excellerede i vold, tvang, drab og terror.
- På den ene side som *the good guy* i den russiske kommunismes samlede saga, set i forhold til hans senere efterfølger, den deciderede *bad guy* Stalin. På den

anden side som en mand, der både ideologisk og praktisk-politisk i høj grad var med til at skabe grundlaget for stalinismens uhyrligheder.

Der er med andre ord et væld af spørgsmål at forholde sig til, når det gælder personen Lenin. Men hvad man end kan mene om ham, står én ting fast: Han var både i ord og gerning et overordentligt aktivt og flittigt menneske. Alene den officielle udgave af hans samlede værker er på mere end halvtreds tykke bind, og den er ikke engang komplet. Så hvis vi skulle kortlægge Lenins levnedsløb og politiske gerning på alle ledder og kanter, ville en enkelt artikel selvsagt forslå som en skrædder i helvede.

Revolutionsbegrebet

I denne sammenhæng skal opmærksomheden derfor rettes mod én bestemt rød tråd i hans liv. Det vil fra nu af dreje sig om Lenin og revolutionen. Man kan nemlig dårligt finde noget mere centralt tema i hele

Et klassisk Leninbillede: Den store agitator. Aleksandr Gerasimovs maleri 'Lenin på talerstolen' fra 1929. Fotografisk reproduktion i Det Kongelige Bibliotek, Billedsamlingen.

hans politiske karriere end netop revolutionstemaet. Eller for nu at låne øre til, hvad en anden russisk marxist sagde om ham i så henseende. Ordene faldt, da de begge var på besøg i København i 1910 for at deltage i Den Socialistiske Internationales 8. Kongres, og hvor Lenin i parentes bemærket også lige fik tid til at smutte en tur forbi læsesalen på Det Kongelige Bibliotek.

Lenin er – lød karakteristikken altså i København i 1910 – det eneste menneske på denne jord, der beskæftiger sig med revolutionen 24 timer i døgnet, som udelukkende tænker på revolutionen, og som endog, når han sover, kun drømmer om revolutionen!

Så lad os prøve at se på, hvad det var, han tænkte, og hvad det var, han drømte, på dette punkt. Netop derved får

vi måske i virkeligheden også den bedste *mere brede* indgang til hans egenartede mentalitet og sammensatte personlighed. Lad os kort sagt forsøge – så godt vi nu kan – at leve os ind i hans sjæl og sind.

For det første: Det var et grundtræk ved Lenin som politisk tænkner, at han betragtede revolutionen som uundgåelig – slet og ret uundgåelig. Den *måtte* indtræffe. Det var ikke bare noget, man måske kunne ønske sig og stræbe efter. Det menneskelige samfund blev, som han så det med inspiration fra Karl Marx og Friedrich Engels, simpelt hen drevet frem af en række objektive udviklingslove – mere eller mindre på linje med naturlovene, som vi mennesker jo ikke sådan kan lave om på. Derfor ville de traditionelle feudale landbrugssamfund nødvendigvis blive afløst af kapitalistiske samfund. Og derfor ville kapitalismen med lige så stor nødvendighed via et proletariats diktatur blive afløst af socialismen og kommunismen. Han betragtede det også som objektivt givet, at overgangen fra én samfundstype til en anden, f.eks. fra kapitalisme til socialisme, ikke kunne foregå som en jævn og gradvis proces, men ville have karakter af en revolution, eller – sagt mere konkret – ville ske gennem klassekamp, folkelige oprør og voldelige omvæltninger. Med andre ord: Lenin var af den opfattelse, at han sad inde med intet mindre end den objektive *sandhed* om historiens lovmæssige gang, og at selve kernen i denne sandhed var, at voldelige revolutioner fungerede som samfundsudviklingens afgørende omdrejningspunkt. I hans optik tog samtlige politiske modstandere altså pr. definition fejl – rent videnskabeligt. I sig selv ikke nogen ukontroversiel påstand, kan man vist roligt sige.

For det andet: Lenin var ydermere fast overbevist om, at alt ville ende godt til sidst. Den objektive udvikling ville før eller siden bringe *folket* til magten og på længere sigt kulminere i et kommunistisk Utopia, der var præget af en hidtil uset grad af både materiel overflod og kulturel blomstring, og hvor alle samfundsborgere levede på lige vilkår og i harmoni med hinanden. Til den tid ville det omsider være slut med sociale spændinger, klassekamp, udbytning, undertrykkelse, uretfærdighed og andre af menneskelivets genvordigheder. Alt sammen som følge af, at den private ejendomsret til produktionsmidlerne, der ellers lod sig anse som roden til alt ondt, nu var blevet ophævet i fællesskabets navn. Kort sagt: Lenin havde i egen forståelse ikke blot historien på sin side. Han stod ikke kun for det *sande*. Han stod også – igen rent objektivt – for det *gode*. Anderledestænkende var altså, hvad enten de sansede det eller ej, principielt repræsentanter for det godes modsætning, for det onde, det folkefjendske. Unægteligt heller ikke noget ukontroversielt standpunkt, ville alle de – alle vi – der ikke uden videre accepterer Lenins præmisser, vel nok have lov at mene.

Men hør nu engang: Hvorfor egentlig gå på barrikaderne eller lægge sig i selen for at danne politiske partier, hvis de objektive lovmæssigheder alligevel gør hele arbejdet? Man opretter jo f.eks. ikke et parti for at fremkalde en solformørkelse, hvis man gerne vil se en sådan – som nogle af Lenins modstandere påpegede, nok med et glimt i øjet. Man venter blot tålmodigt, til den indtræffer. Der er ligesom ikke rigtigt andet at gøre. Noget tilsvarende må vel gælde for samfundsudviklingen, hvis også den, som Lenin ville hævde,

Plakat i anledning af 50-året for revolutionen: 'Lenin levede, Lenin lever, Lenin vil leve!' Fra et digt af Vladimir Majakovskij, malet af Victor Ivanov, 1967.

bliver drevet frem af anonyme lovmæssigheder, uafhængigt af den menneskelige vilje. Logisk set skulle man jo tro, at man så bare behøvede at sætte sig ned og trille tommelfingre, mens man ventede på, at det, der måtte ske, ville ske.

Den måde at ræsonnere på var dog ifølge Lenin helt ved siden af. Netop de personer, der – som han selv – vidste, hvordan tingene reelt hang sammen, ja som sad inde med selve den objektive sandhed, kunne i kraft af deres særlige indsigt gribe langt mere effektivt ind i historiens gang end alle andre aktører på den politiske scene. De var så at sige i stand til at *rendyrke* og *fremskynde* de tendenser, der allerede lå i udviklingen. Derfor skulle der ubetinget kæmpes aktivt og af al magt, indtil målet var nået.

Hensigt og midler

Tanker af den art rummer klart kimen til en udpræget hensigten-helliger-midlet-filosofi. Hvis man hævder at vide med objektiv sikkerhed, hvordan man ad den kortest mulige vej kan komme frem til det forjættede land, hvor menneskeheden for al fremtid vil være udfriet af sin elendighed, er man tæt på at give sig selv ret til at bruge samtlige de redskaber, der står til ens rådighed – inklusive vold og tvang – for at nå så vidt. Og den tilbøjelighed vil naturligvis kun blive forstærket, hvis man også udgår fra en politisk teori, der hævder, at væbnede opstande og voldelige revolutioner simpelt hen er et lovmæssigt, dvs. uundgåeligt, produkt af den historiske udvikling. Altså ikke noget, man kan vælge fra, hvis man ønsker det. Men tværtimod noget, man kan og skal udnytte i fremskridtes tjeneste.

Lenin havde desuden en ret ildsprudende måde at udtrykke sine holdninger på, og det gjorde ham selvfølgelig ikke mindre kontroversiel i samtiden. Ingen kunne være i tvivl om, at han agtede at bruge næsten ethvert middel i kampen mod alle dem, der stod ham i vejen. Det var ikke kun de regulære kapitalister, han hudflettede. Han fór lige så voldsomt – ja, til tider nærmest endnu mere voldsomt – frem mod afvigerne inden for egne rækker, mod alle de socialister og marxister, der ikke læste teksten på samme måde som han selv og dermed altså i hans øjne afsporede kampen for revolutionen. De enkeltpersoner eller grupperinger, han i forskellige sammenhænge lagde afstand til gennem tiden, måtte f.eks. se sig stemplet som “gemene”, “nedrige”, “ødsindede”, “dumme”, “skamløse”, “hykleriske”, “falske”, “forræderiske” eller ligefrem “kriminelle”. Hvis de da ikke blev betegnet

som “kvaksalvere”, “slyngler” eller “utøj”. På samme vis beskrev Lenin de synspunkter, der kom fra socialister af en anden støbning end han selv, som både “grotteske”, “stupide” og “humbugagtige”. Eller slet og ret som “noget ynkeligt bavl”.

Bølgerne gik med andre ord højt i de socialistiske cirkler. I skrift såvel som i tale. Lenin var jævnlige et nervebundet af ophidselse, når kom hjem efter at have deltaget i en politisk debat. Hans ansigt kunne være helt fortrukket af vrede – har hans kone, Nadezjda Krupskaja, siden fortalt.

Andre har påpeget, at Lenin ikke anerkendte, hvad man kunne kalde “ærlig uenighed” mellem parterne i en diskussion. For ham var alle meninger, der afveg fra hans egen, et udtryk enten for onde hensigter eller for farlige forvildelser, som automatisk ville hjælpe klassefjenden og derfor skulle bekæmpes på enhver tænkelig måde.

Revolutionen i Rusland

Allerede i årene 1902-1903, altså under den første tid i emigrationen, udfordrede Lenin mange af sine socialistiske medkombattanter. Han plæderede dengang for, at det russiske socialdemokrati skulle opbygges som en snæver og disciplineret kamporganisation, der alene bestod af professionelle og teoretisk skoledede heltidsrevolutionære og især byggede sin politik på hemmeligt undergrundsarbejde og voldelig bekæmpelse af den eksisterende samfundsorden. Kort sagt en helt anden model end de folkelige og politisk moderate socialdemokratiske massepartier, der var ved at gro frem i Vesteuropa.

Resultatet var, at de russiske socialdemokrater fra da af blev splittet i to fløje. På den ene side fandt man Lenins tilhængere i

skikkelse af bolsjevikkerne – dvs. “flertalsfolkene” – som med tiden udviklede sig til hele den kommunistiske verdensbevægelse. På den anden side stod mensjevikkerne (“mindretalsfolkene”), som – dog ikke med det samme, men pø om pø og ad noget kringlede veje – bevægede sig hen i retning af de vesteuropæiske socialdemokratier. I starten var stridighederne af noget mere mudret karakter, end det siden hen kunne se ud til. Når alt kom til alt og karakteristisk nok, var det formentlig mere Lenins forsøg på at sætte sig på det hele og påtvinge alle andre sin vilje, der skabte de første og største skel.

Mudret var det. Og mudret blev det. I flere henseender. For ville Lenin monstro mene, at hans særlige partimodel var gangbar overalt i verden? Eller tog hans tanker først og fremmest sigte på tsarens Rusland, hvor politisk undertrykkelse og censur dengang satte sit tunge præg på samfundslivet, og hvor det derfor lod sig hævde, at der var brug for mere krasse midler i den revolutionære kamp end i de vesteuropæiske lande? Den sag kunne – og kan – absolut diskuteres. Det *var* nok sådan, at Lenin i begyndelsen især tænkte på Rusland. Men det vil nok også være rigtigt at sige, at modellen gradvis blev forvandlet til en mere almengyldig recept, som revolutionære kræfter alle mulige andre steder på kloden også forventedes at tage bestik efter.

Når det kom til et af de øvrige helt centrale spørgsmål, så billedet ligeledes lidt mudret ud. For hvad var det egentlig for en revolution, Lenin tænkte på? I det halvfeudale Rusland, hvor 80 % af befolkningen stadig var bønder, havde byarbejderne og kapitalisterne kun lige akkurat fået fodfæste. Ifølge ortodoks marxistisk tænkning skulle der derfor først en borgerlig-liberal

revolution til, der kunne feje tsarismen og de sidste feudale rester af banen og give det kapitalistiske samfund – og dermed kampen mellem lønarbejdere og kapitalejere – helt frit løb. Engang ude i fremtiden ville tiden så være inde til at gennemføre en ny, denne gang rent socialistisk revolution, hvor arbejderklassen definitivt ville triumfere.

Efter Lenins opfattelse var det russiske borgerskab dog alt for svagt og alt for sammensyltet med tsarismen til at kunne gennemføre sin “egen” borgerlige revolution. Derfor skulle arbejderne og fattigbønderne – og bag dem bolsjevikkerne – allerede nu påtage sig en god del af opgaven, hvad enten borgerskabet så brød sig om det eller ej. Alene dette forplumrede jo revolutionsbilledet noget. Men det var heller ikke ganske klart, hvordan og især hvornår man efterfølgende kunne komme i gang med at realisere det egentlige mål – en socialistisk revolution. Endelig måtte man også spørge sig selv, om det tilbagestående Rusland i det hele taget kunne gå enegang mod socialismen. Eller om målet kun lod sig nå, hvis der samtidig brød socialistiske revolutioner ud i de mere avancerede og kapitalistisk fuldmodne vest- og centraleuropæiske lande. Eksempelvis Tyskland.

Så ganske vist var Lenin gennemgående yderst bastant og kategorisk i sine udtalelser. Men ligefrem entydig kan man nu ikke kalde ham. Det faste punkt i hans udmeldinger bestod snarere i, at han altid mente at have sandheden på sin side, uanset hvilke ideologiske kolbøtter han så præsterede i løbet af sin politiske karriere.

Verdensrevolutionen

Som tiden gik, men mens han stadig var i eksil, samlede Lenins interesse sig mere

og mere om den internationale scene. Det var hans opfattelse, at kapitalismen på verdensplan efterhånden havde udviklet sig til en profithungrende og krigerisk imperialisme, der strakte sine fangarme ud over hele kloden. Set fra den vinkel var der altså en ubestridelig indre sammenhæng mellem forholdene i de enkelte lande. Og det gav efter hans mening helt nye politiske muligheder. Et målrettet revolutionært fremstød i ét land kunne nu i virkeligheden få hele det globale kapitalistiske korthus til at falde sammen. Specielt da imperialismen i sig selv lod sig se som et udtryk for, at den mere og mere gennemrådne kapitalisme taget under ét var tæt på kollaps.

Allerede da Lenin deltog i Den Socialistiske Internationales kongres i København i 1910, plæderede han for, at verdensproletariatet skulle forvandle den næste europæiske storkrig til en international borgerkrig mellem socialismen og kapitalismen. Fire år senere – i 1914 – brød Første Verdenskrig faktisk ud. Lenin tordnede fra begyndelsen mod de europæiske socialdemokratier, der ud fra nationale motiver bakkede op om deres lands krigspolitik. Samtidig videreudviklede han sine ideer om imperialismen. Som han så det, gav det nu god mening at åbne porten til socialismen gennem en besluttsom aktion, der tog sigte på at bryde den verdensomspændende kapitalistiske kæde i dens allersvageste led, altså dér hvor den simpelt hen fremstod som mest sårbar. Og i den sammenhæng var det i høj grad oplagt at tænke på Rusland, som ikke alene i bred almindelighed var økonomisk og politisk tilbagesående, men tilmed i hastigt tempo blev mere og mere svækket af sin deltagelse i verdenskrigen på de vestlige ententemagters side mod det tyske

kejserrige. En revolution på russisk jord kunne ganske enkelt blive den gnist, der for alvor tændte socialismens ild i resten af det krigshærgede og socialt urolige Europa, ja måske endog på andre kontinenter. Enten gennem en mere eller mindre spontan proces eller med direkte assistance fra Lenins bolsjevikker.

Men. For der var et men. Hvad nu hvis den revolutionære socialisme alligevel *ikke* bredte sig ud over kloden? Ja, så måtte man nok se i øjnene, at de bolsjevikiske kræfter heller ikke ville være i stand til at opbygge et socialistisk samfund i Rusland lige med det første. De kunne nok sætte revolutionsprocessen i gang, men de kunne ikke ved egen kraft *holde* den i gang i det uendelige. Også af den grund var det derfor nu intet mindre end verdensrevolutionen, der skulle satses på. Her var der vitterligt chance for en snarlig succes. Lige præcist i det perspektiv ville det i høj grad være meningsfuldt at arbejde for en socialistisk revolution på russisk grund inden for den nærmeste fremtid. Men altså kun i det perspektiv.

Det var tanker af den art, Lenin havde med i bagagen, da han vendte tilbage til sit fødeland i april 1917. Straks ved ankomsten var han klar med et nyt fængende politisk kampråb. Og i hans optik var det netop ikke kun en isoleret revolution i Rusland, det nu drejede sig om. Parolen lød klart og umisforståeligt: “Længe leve den socialistiske verdensrevolution”.

Den vej, han foreskrev for at nå dette svimlende mål, tog imidlertid flere andre ledende bolsjevikker på sengen. Selv Stalin lod sig overrumple. Rusland havde i februar 1917 sagt farvel til tsardømmet og gennemgået, hvad nogle ville kalde en borgerlig revolution. Den almindelige opfattelse blandt russiske marxister –

Klassisk agitprop: 'Kammerat Lenin renser verden for skarn'. Verdensrevolutionen i russisk plakat af Victor Deni, 1920. Wikimedia Commons.

inklusive de fleste bolsjevikker – var nu, at der ventede et længere kapitalistisk mellem spil, før tiden var moden til en socialistisk revolution på hjemlandets grund. Men Lenin insisterede i stedet på, at den revolutionære proces uden tøven skulle drives videre fremad mod en hurtig omvæltning i socialismens navn og med bolsjevikkerne selv som den ledende kraft. Hans forventning var netop, at en sådan ny revolution nærmest øjeblikkeligt ville sætte resten af det krigstyngede europæiske kontinent i politisk brand. Eller som han selv med ukuelig optimisme udtrykte det: “Hele det proletariske Europa vil være på vor side”.

I oktober kom det så vitterligt til den væbnede og voldelige opstand, der bragte Lenins bolsjevikker til magten og skabte et nyt Sovjetrusland, officielt bygget på de revolutionære arbejder-, bonde- og soldaterråd – på russisk: sovjetter – der var blevet etableret rundt om i landet i den forudgående periode. Bolsjevikkerne havde i månederne frem til revolutionen både lukreret på det voksende kaos i landet og draget fordel af den “borgerlige” regerings tøvende og rådvilde optræden. Desuden havde de med stor konsekvens sat kravet om en øjeblikkelig fred mellem de stridende nationer øverst på den politiske dagsorden og derigennem opnået stadig større opbakning fra den krigstrætte russiske befolkning. Det var dog næppe enhver russer, der fattede, at freden ifølge Lenin i virkeligheden alene kunne sikres gennem en verdensomspændende eller i det mindste en europæisk revolution. Og det var utvivlsomt kun et forsvindende mindretal, der var bekendt med hans tanker om, at en international revolution efterfølgende måtte forventes at udløse helt nye borgerkrigs-lignende konflikter på den europæiske skueplads, som også Rusland sandsynligvis ville blive inddraget i. Med andre ord: at det ikke var *krig som sådan*, bolsjevikkerne lagde afstand til, men kun det igangværende “imperialistiske” stormagtsopgør. Den side af sagen ofrede Lenin og hans folk nemlig ikke mange ord på i sensommeren og efteråret 1917.

Rusland og verdensrevolutionen

I første omgang forløb Oktoberrevolutionen forbløffende smertefrit. Men den bagvedliggende kalkule var i bund og grund forkert. Drømmen om en snarlig verdensrevolution hvilede på en gigantisk

Håb om verdensrevolution: Revolutionære styrker i Berlin november 1918. Udviklingen i Tyskland efter krigsafslutningen kunne se ud til at give Lenin ret, men de tyske kommunisters forsøg på at komme til magten led skibbrud. Ill. efter Niels Erik Rosenfeldt: Lenin, 2008.

illusion. Det proletariske Europa var ikke parat.

Lenin tabte dog ingenlunde troen. Men han blev gradvis tvunget til at se i øjnene, at den internationale revolution i hvert fald ikke var lige om hjørnet. På den baggrund måtte korttidsmålet for den nye sovjetstat på russisk jord uvægerligt blive at holde ud og holde stand for nærmest enhver tænkelig pris – at stå distancen koste hvad det koste ville – indtil den dag hvor det vitterligt kom til det forventede revolutionære gennembrud i den øvrige verden.

Det varede da heller ikke længe, inden Lenins hensigten-helliger-midlet-filosofi blev omsat til grum virkelighed. Revolutioner kan simpelt hen ikke gennemføres uden henrettelser, slog han

nu fast. Følgelig var det nødvendigt at iværksætte “den mest grusomme revolutionære terror”. Han kunne sågar finde på at kræve, at hængninger af arrestanter skulle gennemføres i fuld offentlighed, så folk, der bevidnede dem, simpelt hen “ville skælve”. I det hele taget burde målet efter hans mening ikke kun være at få udryddet de kræfter, der direkte fremstod som bolsjevikkernes politiske modstandere og bekæmpede sovjetregimet med våben i hånd. “Pengepugere” fortjente eksempelvis også at dingle i galgen. Det samme gjaldt præster, som slet og ret skulle udsættes for “nådesløs masseterror”. En lignende skæbne ventede “spekulanter”. Andre slags “skadedyr” såsom “rige driverter” og “hysteriske intellektuelle” kunne se frem til at blive

hensynsløst udrenset. Prostituerede skulle i stort tal skydes.

Allerede i december 1917 var der blevet oprettet et nyt hemmeligt politi, kaldet Tjekaen, som i praksis fik til opgave at føre Lenins terrorpolitik ud i livet. De massehenrettelser, som dette politi stod for i den kommende tid, fandt sted uden en forudgående rettergang baseret på stadfæstede juridiske normer. Ifølge Lenin var proletarietets diktatur nemlig netop kendetegnet ved, at det ikke var bundet af nogen love og regler. Individuel skyld var heller ikke afgørende for arresterernes skæbne. Det gjaldt simpelt hen om at få uskadeliggjort de *katogrier* af samfundsborgere, der på den ene eller anden måde stod i vejen – eller i fremtiden kunne formodes at stå i vejen – for det nye regime. Enten ved at likvidere disse kræfter mere eller mindre på stedet eller i hvert fald ved at true med at gøre det. Karakteristisk nok blev den førte politik betegnet som “Den Røde Terror”. Altså helt officielt. Det var ikke – som mange nok tror – et skældsord, bolsjevikernes modstandere havde fundet på. Det var en etikette, der helt bevidst var blevet valgt af bolsjevikkerne selv.

Terroren tog til i styrke i takt med, at der i løbet af 1918 udviklede sig en landsomfattende og ekstremt blodig borgerkrig mellem bolsjevikkerne og deres russiske modstandere, mellem Røde og Hvide, som det hed. Også De Hvide greb til grupp vækkende terrormetoder. Men Lenin havde i ord og gerning sat terroren på dagsordenen, allerede inden borgerkrigen for alvor brød løs.

Men igen: I sidste ende afhæng det hele jo, som Lenin selv så det, af hvad det skete på den verdenspolitiske arena. Den nye Røde Hær, som hurtigt blev

et af bolsjevikernes vigtigste redskaber i den interne russiske borgerkrig, var i virkeligheden blevet skabt som en international hær, der havde til formål at fremme socialistiske revolutioner andre steder på kloden. I foråret 1918 erklærede Lenin ligeud, at det under den fortsatte kamp for socialismens sag simpelt hen ville være umuligt at undgå “en serie af frygtelige krige” mellem det nye Sovjetrusland og de borgerligt-kapitalistiske stater. Eller som en sovjetisk avis skrev: “Vejen til socialisme går gennem krig”.

Samtidig spejdede Lenin ivrigt efter ethvert tegn på, at de undertrykte folkemasser var på vej til at rejse sig mod kapitalisterne andre steder på kloden. Tysklands nederlag i verdenskrigen i november 1918 gav nyt håb. Ganske vist blev kejserdømmet i første omgang afløst af en moderat socialdemokratisk regering. Men allerede i januar 1919 forsøgte de tyske kommunister at gennemføre en revolution efter russisk forbillede. Forsøget slog fejl, men Lenin lod sig ingenlunde slå ud.

Kort efter blev der i Moskva skabt en helt ny verdensorganisation, kaldet Den Kommunistiske Internationale eller Komintern, som havde til formål både at styrke og at styre kampen for revolutioner *à la russe* på den globale arena. Og kort tid derefter blev der vitterligt oprettet to nye sovjetrepublikker – eller rådsrepublikker – uden for Ruslands egne grænser, nemlig i Ungarn og Bayern.

Også disse regimer mistede dog hurtigt fodfæstet. Men Lenin mistede stadig ikke modet. Fra det stærkt forarmede og hungrige Sovjetrusland, der ikke så ud til at kunne undvære ret mange ressourcer, blev der på hans bud i den følgende tid overført store pengesummer og andre vær-

dier i form af f.eks. ædelstene og guld til de nye kommunistiske og venstresocialistiske partier i den øvrige verden. Simpelt hen for at fremme den verdensrevolution, som Lenin fortsat betragtede som fuldstændig afgørende. Og på Kominterns 2. Kongres i sommeren 1920 lød det trodsigt og triumferende, at klassekampen både i Europa og Amerika nu var direkte på vej mod en global borgerkrig mellem socialismen og kapitalismen.

Næsten samtidig udbrød der krig mellem Sovjetrusland og den nye polske stat, der var blevet oprettet efter Første Verdenskrig. Det kunne umiddelbart ligne en traditionel krig mellem to nabolande om grænser og territorier. Men sådan så Lenin absolut ikke på det. Hans mål var at *sovjetisere* Polen med hjælp fra Den Røde Hær og derefter støde videre frem til Tyskland og fremtvinge en revolution dér. Ja, i Moskva drømte man ydermere om, at også andre europæiske stater såsom Italien og Balkanlandene ville blive overskyldt af den revolutionære bølge, der forventedes at blive sat i gang af Polen-felttoget. Det mest bombastiske udtryk for denne vision kom dog ikke fra Lenin selv, men fra chefen for de russiske styrker i felten, Mikhail Tukhatjevskij. For som han formulerede det: "Over liget af den polske stat går vejen nu frem mod det altomspændende flammehav!"

Men Europa blev heller ikke denne gang opslugt af det revolutionære bål. Tværtimod led Sovjetrusland et ydmygende nederlag til Polen.

Betød dét så, at Lenin omsider gav op og begravede sin verdensrevolutionære drøm? Det kunne måske umiddelbart se sådan ud. For fra nu af gik han i brechen for en politik, hvor hovedformålet tilsyneladende var at få indgået handelsaftaler

og diplomatiske forbindelser med de selv samme kapitalistiske regeringer, som han ellers havde gjort alt for at undergrave. Endog i Sovjetrusland selv tilstod han kapitalismen et vist spillerum for på den måde at rette op på den katastrofale økonomiske situation, landet var havnet i under den første fase af det kommunistiske eksperiment. De politiske budskaber, Lenin fremkom med i begyndelsen af 1920'erne, havde i det hele taget ikke den samme revolutionære glød som tidligere; nu drejede det sig mestendels om den praktiske opbygning af sovjetsystemet i Rusland, efter at bolsjevikkerne – De Røde – havde sejret i borgerkrigen. I maj 1922 blev han for første gang slået ud af alvorlig sygdom. Herefter hørte man kun mere sporadisk fra ham. De sidste, temmelig uldne og tvetydige meldinger, Lenin lagde navn til, stammer fra foråret 1923.

Men her kan man let komme til at drage forhastede konklusioner. Alting tyder på, at Lenin på ingen måde sagde farvel til sin drøm, så længe han var ved sine sansers fulde brug og formåede at tænke og handle politisk. Verdensrevolutionen – intet mindre end verdensrevolutionen – var stadig det store mål. Den var blot sat i venteposition. Vel var den ikke indtruffet så hurtigt, som han oprindeligt havde forestillet sig, og derfor var den sovjetiske regering nødt til at finde en form for midlertidig *modus vivendi* med de kapitalistiske lande. Men den *ville* komme – takket være historiens egne objektive lovmæssigheder. Det var han næppe på noget tidspunkt i tvivl om. Følgelig gjaldt det for ham stadig om, at Sovjetrusland holdt stand politisk, økonomisk og militært indtil det forestående verdenssocialistiske gennembrud og på enhver måde rustede

sig til at hjælpe den revolutionære proces på gлед, når øjeblikket var inde. I Lenins univers levede kapitalismen nu som før kun på lånt tid.

En idealist

Alt i alt ser vi altså Lenin fremstå som en mand, der var fuldt og fast overbevist om at have historiens gang på sin side, og som på det grundlag forestillede sig, at han inden for en kortere tidshorizont kunne lave den ganske verden om. Vel var han villig til at anerkende, at han indimellem tog fejl på det rent taktiske plan og i sine rent tidsmæssige forudsigelser; et konkret politisk udspil kunne gå galt, en forventet revolution i det og det land viste sig måske umiddelbart alligevel ikke at blive til noget. Og så fremdeles. Men det ændrede ikke ved hans overbevisning om, at verdensrevolutionen engang inden for overskuelig tid ville vælde frem som en brusende flod og rive alting med sig under sit videre løb.

Vi kan også se, at han var villig til at bruge nærmest ethvert tænkeligt middel for at fremme sine politiske mål. Inklusive totalt vilkårlig voldsudøvelse og ren og skær masseterror. For ham gjaldt det simpelt hen om at "smadre" den gamle verdensorden. Om at "udrydde"

Supplerende læsning om Lenin

Lenins liv og virke er blevet behandlet i talrige fremstillinger. Et hovedværk er Robert Service's trilogi *Lenin. A Political Life I-III*, London, 1985-95. Det er her (i bd. 3, s. xiii), at Lenin betegnes som "kalejdoskopisk kontroversiel", jvf. ovenfor. Robert Service har ligeledes udgivet bogen *Lenin. A Biography*, London, 2000. Væsentlige er også Neil Harding's

klassefjenden. Om at "knuse" enhver modstand.

Var han idealist? Ja, det vil faktisk nok være det rette ord at bruge. Det var ikke magten for magtens egen skyld, han søgte. På det rent personlige plan havde han næppe heller nogen speciel glæde ved vold og terror. Han bildte sig virkelig ind, at han kæmpede for de undertrykte, for arbejderklassens, for folkets, ja, for hele menneskehedens bedste, og at verdensrevolutionen i sidste ende ville bane vej for en samfundsorden, der nærmest mindede om paradiset på jord. Dette er vel dybest set den egentlige tragedie. For ikke at sige den næsten klassiske tragedie. Historien om Lenin er i bund og grund historien om idealisten, der mente det godt og i det godes navn påførte verden så meget ondt. Uden at det utopiske mål, der skulle retfærdiggøre det hele, nogensinde blev til virkelighed. Det er historien om en mand, der vitterligt troede, at han og hans meningsfæller som de eneste sad inde med nøglen til fremskridtet. Men også om manden, der skabte et politisk system, som allerede i hans egen tid afstedkom forfærdende menneskelige lidelser og siden hen kom til at danne grundlag for et af det 20. århundredes værste diktaturer.

Lenin's Political Thought I-II, London, 1977 og 1981, og samme forfatters *Leninism*, London, 1996. Blandt andre nyere fremstillinger finder man Dmitri Volkogonov, *Lenin. A New Biography*, New York, 1994; Beryl Williams, *Lenin*, London 2000; James D. White, *Lenin. The Practice and Theory of Revolution*, New York, 2001; John Gooding, *Socialism in Russia. Lenin and his Legacy, 1890-1991*,

Houndsmill, 2002; og Christopher Read, *Lenin*, London, 2005. Af mere specialiserede fremstillinger bør ikke mindst fremhæves Branko Lazitch og Milorad M. Drachkovitch, *Lenin and the Comintern I*, Stanford, 1972; Richard Pipes (red.): *The Unknown Lenin. From the Secret Archive*, New York, 1996; og Lars T. Lih, *Lenin Rediscovered. What is to be done? in Context*, Leiden, 2006.

Inden for de seneste år er der udkommet flere Lenin-biografier på dansk, således Niels Erik Rosenfeldt, *Lenin. En revolutionær fundamentalist*, København, 2008; Lars T. Lih, *Lenin*, København, 2012; og Kurt Jacobsen, *Lenin*, København, 2012. Af andre dansksprogede værker, der er relevante for forståelsen af Lenin og hans politiske arv uden direkte at have ham som hovedperson, kan nævnes *Politikens Ruslandshistorie 1-4*, København, 1992 (her især bind 2 af Hans Bagger og Bjarne Nørretranders og bd. 3 af Niels Erik Rosenfeldt og Carsten Pape);

Bent Jensen, *Gulag og glemsel. Ruslands tragedie og Vestens hukommelsestab i det 20. århundrede*, København, 2002; Bent Jensen: *Stalin. En biografi*, København, 2005; Niels Erik Rosenfeldt, *Stalin. Diktaturets anatomi*, København, 2006; Erik Kulavig: *Den russiske revolution 1917. Et folks tragiske kamp for frihed*, København, 2010; Niels Erik Rosenfeldt, *Verdensrevolutionens generalstab. Komintern og det hemmelige apparat*, København, 2011; og Jesper Jørgensen m.fl. (red.), *Komintern og de dansk-sovjetiske relationer*, København 2012 (her især bidragene fra Julie Birkedal Riisbro og Mette Skak).

Lenins egne samlede værker blev senest (dvs. i 5. udgave) publiceret i Sovjetunionen i 55 bind i årene 1958-65 under titlen *Polnoje sobranije sotjinenij*. Samtlige Lenin-udsagn er dog ikke med her.

Der findes en engelsksproget version fra 1976 i 45 bind. På dansk foreligger hans *Udvalgte Værker* i 16 bind, udgivet i årene 1976-89.

Foredragsrækken “Kontroversielle politikere i det 20. og 21. århundrede” omhandlede – udover Lenin – følgende personer:

Sovjetunionens leder 1924-1953 Josef Stalin (1878-1953), Nazitysklands propagandaminister Joseph Goebbels (1897-1945), USA’s præsident 1961-1963 John F. Kennedy (1929-1963), Storbritanniens konservative premierminister 1979-1990 Margaret Thatcher (1925-2013) og Italiens ministerpræsident 2001-2006 og 2008-2011 Silvio Berlusconi (f. 1936).

I de kommende numre af *Magasin* vil flere af foredragene blive bragt. Flere af foredragene kan dog (gen-)opleves som podcast på adressen:

www.kb.dk/da/dia/foredrag/tema

